

ill. előkerült a diadalív alapozás is az É-i és a D-i oldalon egyaránt. Az alapfalakat részlegesen kiszedték, de kb. a templom felén megmaradt a két sorból álló téglalapozás, mely alatt helyenként döngölt agyag, helyenként csak harbarcsréteg helyezkedett el. Ami különösen érdekes volt, hogy az alapozási árkokban – ahol megmaradt – a téglalapozás fölött mintegy 40–50 cm vastag mészkőréteget terítettek. Ez utóbbi rétegből két darab – ugyanebből az anyagból készített – faragvány is előkerült. A templom pusztulása a Ny-i, kibányászott alapfalakra ráásott sírok egyikében talált S-végű karikaékszer alapján a legkésőbb a 14. század elején be kellett, hogy következzen. Érdemes még megemlíteni, hogy a templom légvonalban mintegy 100 m távolságra fekszik a Lőrinczy Gábor által 1981–82-ben feltárt, a forrásokban emlegetett monostortól, melyről az utca is kapta az elnevezését.

JAKAB ATTILA

229. Nagyharsány, Méhes (KÖH 77287)

(Baranya megye) Ő, Ró

2011 májusában szeméttérakó létesítéséhez kapcsolódó terepbejárás során őskori és római kori településre utaló edénytöredékek kerültek elő a területen.

KOVALICZKY GERGELY

230. Nagyhegyes, Pece-ér-part (KÖH 72599)

(Hajdú-Bihar megye) U?, Sza, Á

A MOL Nyrt. a HSZ 174 gázkút termelésbe állításához megkezdett beruházása érintette a lelőhelyet, ezért 2011. augusztus 31. és szeptember 17. között megelőző régészeti feltárást végzett a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága. A lehumuszolt 622 m²-ből 591 m² volt a feltárt terület. A 30–80 cm-es humusztakaró eltávolítása után 38 objektumot tártunk fel, melyekhez 68 stratigráfiai egységet csatoltunk és dokumentáltunk. A helyszínen tett megfigyelések és a fémdetektoros leletfelderítés eredményei alapján több régészeti korszakban is laktak a területet.

Legkorábban az *őskorban* telepedtek meg, amit egy nem túl leletgazdag, de annál látványosabb háromvályús árokrendszer jelzett. A Ny–K hossz tengelyű árok minden bizonnyal vízelvezetőként funkcionálhatott, hiszen pont a dombtetőről fut le a Pece-ér irányába. Ujjbenyomkodással díszített lécdíszes, kézzel formált kerámiatöredéke alapján talán a neolitikumba keltezhető.

A következő települési réteget a *római császárkori szarmata* népességben feltételezhetjük, noha konkrét objektumot nem tudunk hozzájuk kötni. Néhány szarmata kerámiatöredék és egy bronzdrótból hajlított ívfibula kengyele és tűtöredéke alapján azonban számolni kell jelenlétükkel. Nem zárható ki az sem, hogy azon néhány gödörnek és ároknak némelyike, amelyikből csak állatcsont, vagy még az sem került elő, az ő megtelepedésük nyoma.

A lelőhelyen az *Árpád-korban* telepedtek meg a legintenzívebben. A korszakon belül is előforduló szuperpozíciók (pl.

a több mint 3 m mély kút szájáig feltöltött felszínre épített kemence) azt jelzik, hogy a középkori falut hosszabb ideig lakhatták. Területünkön valószínűleg a patakpart közelsége miatt kialakított „ipari zónát” sikerült megfognunk, melyet négy kemence hamus-, illetve munkagödörrel, egy nagyon lepusztult kemencebokr két további sütőfelülettel, valamint egy földbe ásott nagy méretű, látványos égetőgödör képviselt. Utóbbi munkagödörnek a szélén, a kemence szájával átellenben egy ép lókoponyát és -állkapcsot találtunk, melyet kultikus céllal helyezhettek oda. A Tiszalök határában feltárt középkori Rázom falu egyik központi (kemencés-munkagödörös) házában talált lókoponya kapcsán Méri István az Árpád-kori népességnek a lovak (beleértve agyvelejüket is) elfogyasztásához, illetve azt követően a koponyák megőrzéséhez kapcsolódó kultikus szellemi hátterét vizsgálta. A valószínűleg rontáselhárítóként kialakított nagyhegyesi lókoponya egy újabb példája ennek a továbbélő ősi magyar szokásnak.⁵⁹ A kemencék úgynevezett szabadon álló kemencék voltak, melyeket sütésre használtak, míg az égetőgödörben valószínűleg edényeit égethette a helyi fazekasmester. A kemencék mellett 9 gödört is feltártunk, ezek részben terménytárolók, részben a fazekassághoz kapcsolódó agyagkitermelő gödrök voltak. Három kisebb-nagyobb, feltehetően vízelvezető árok mellett egy kisebb árokrendszert, minden valószínűség szerint egy karámként azonosítható háromoldalú építményt is sikerült feltárni. A területen egy 3,7 m mély kút szolgált a víznyerésre, melybe felhagyása után két kutya ép vázát hajították bele.

A lelőhelyen még egy csontvázas sír érdemel figyelmet, amelyet egy Árpád-kori árokba ástak bele, közvetlenül az árok aljára, ezért feltételezhetően az enyhén zsugorított lábbal eltemetett, DNy–ÉK tájolású melléklet nélküli csontvázat is ide keltezhetjük. Összezsontosodott csigolyái és deformált medencecsontjai alapján egy igen beteg férfi lehetett.

A falurészlet azonosítása nem egyértelmű. Zoltai Lajos két középkori templomhelyet is említ a középkori Hegyes területén, egyiket a Pece-ér, vagy ahogyan korábban nevezték, Fegyvernek folyása É-i oldalán, a másikat a D-i partján. Ez utóbbról azt feltételezi, hogy a középkori Fegyvernek temploma lehetett, amely „Ondód pusztának Macs és Hegyes felőli részét, a Látóképi csárda innenső környékét” jelenti.⁶⁰ Mivel a lelőhely a Pece-ér D-i oldalán található, legvalószínűbb a középkori Fegyvernekekkel való azonosítása, azonban nem vethetjük el teljes mértékben a régészeti kutatások szempontjából eddig ismeretlen középkori Hegyessel való azonosságát sem.

Ami a település korát illeti, mind Fegyverneket, mind Hegyest egy 1311-es adománylevélben említik először, ez azonban nem zárja ki korábbi létezésüket. Az egyik kemencének a jobb hőtartás végett a sütőfelülete alá letapasztott igen nagy mennyiségű kerámiatöredék alapján a falut már a korai Árpád-

59 Méri I.: Kiaggatott lókoponyák Árpád-kori falvainkban. ArchÉrt 91 (1964) 111–115.

60 Zoltai L.: Települések. Egyházak és egyháztalan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban. Debrecen, 1925, 36–37., 39.

korban (11–12. század) is lakták. Hogy a tatárjárást túlélte-e, illetve újratelepült-e a falu egy másik helyen, esetleg ugyanott, csak ásatással, további felszínnek megnyitásával és kutatásával lehetne eldönteni.

BOCSI ZSÓFIA

231. Nagykapornak, Padári elágazó (KÖH 20286)

(Zala megye) R

2011. április 20-án a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival párhuzamosan végzett régészeti szakfelügyeletet az MNM NÖK, melynek során újabb régészeti jelenségeket észleltünk, melyek a lelőhelyhez tartoznak. A 76-os sz. főút kétvégigja a lelőhelyet. Itt már tavaly is tapasztaltuk a régészeti érintettséget, és elvégeztük az útbővítés által, a 76-os sz. főút mindkét oldalán érintett területeken a feltárást.

Idén az út bal oldala mellett, a 36+700 km-szelvényénél, a padári buszmegállótól 3 m-re D-re, az úttal párhuzamosan húzott vízelvezető árkot ástak. Ennek részsíjében észleltük a 3 újabb objektumot. A gödrök betöltése kevert, sötétszürke agyag, mely patics- és faszénzemcsés volt. Ezekből középső rézkori, a Balaton-Lasinja-kultúrához tartozó leletanyag került napvilágra.

Munkatárs: Spolár Erika muzeológus asszisztens.

TOKAI ZITA MÁRIA

232. Nagykálló, Szabadság tér (KÖH 82163)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, Kú, Ú

A város főterén az önkormányzat egy új hivatali épületet és egy annál nagyobb kiterjedésű mélygarázst kívánt építeni, ezért megelőző feltárást végeztünk 2011. március 23. és április 13. között. A régészeti jelenségek átlagosan mintegy 2 m mélységben jelentkeztek. Ezen a szinten rajzolódott ki az altalajba ástott régészeti korú objektumok: tárológödrök, pincék, árkok. (A humuszosítás során a terület É-i részén, mintegy 1,5 m mélyen két, a II. világháború során elhunyt magyar katona maradványait találtuk meg. Az egyiknek csak a gombjai utaltak arra, hogy magyar katonáról van szó, ám a másikkal megmaradt az azonosítócédulája, az arany karikagyűrűje, némi aprópénze, valamint a pisztolya. Az utóbbi katonát sikerült is azonosítani a Honvédelmi Minisztérium Háborús Kegyeleti és Hadisírgondozó Osztályának. Mint kiderült a férfi 1914-ben született a Dunántúlon, Környén.)

Ami a régészeti leleteket illeti, alapvetően három korszak leletanyaga került elő a területen. Legnagyobb számban a 17–18. századból származó gödrök kerültek elő. (Olykor még 19–20. századi gödrök is jelentkeztek ilyen mélységben.) A város középkorából származó leleteket nem találtunk, lévén a középkori város nem a mai helyen feküdt, hanem az egykori vár területén, az ásítás helyszínétől DDK-i irányba. A vár felépülése után népesült be tehát, mélygarázs és környéke, amikor a város erre a területre húzódott.

A bronzkorra keltezhető néhány gödör leletanyaga, s talán ebbe az időszakba sorolható az a csontváz, amelyből csak a ko-

ponya és néhány hosszúcsont töredéke maradt meg. A császárkorba egy gödör sorolható.

A leletanyagból kiemelkedik a 84. sz. gödörben talált, tucatszerű – egykor épen elrejtett – edény, valamint a 146. sz., fagerendából rótt pince maradványa. Mindkettő kora a 17–19. század közé tehető. Reményeink szerint további feldolgozás során ezek korát pontosabban is megtudjuk majd határozni. Érdekeséggé még egy, a 18. századra keltezhető, elbontott szennyvíz- vagy esővíz elvezető csatorna kőből rakott maradványait említhetjük meg, melynek sajnos csak kis részlete maradt épen. A csatorna – iránya alapján – nagy valószínűséggel a közeli 18. században épített Vármegyeházához köthető.

JAKAB ATTILA – KÖRÖSFŐI ZSOLT

233. Nagykinizs, Református templom (Hernád utca 6–8.)

(KÖH 32212)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A lelőhely a nagykinizsi református templom környezetében, mely a község Ny-i szélén, a Hernád utcában, közvetlenül a Hernád magaspártján található. A templomtól É-ra és D-re eső területeken Hernádkércs és Nagykinizs községek árvízvédelmi fejlesztéséhez kapcsolódóan 2011. szeptember 8–21. között végeztünk megelőző feltárást és régészeti megfigyelést. A templomtól É-ra, a Hernád utca É-i végén 2 kutatóárkot húztunk, amelyekben nem találtunk középkori jelenségeket.

A D-i területen a templom kerítésétől indult a 2 m széles kutatóárok, mely É–D-i irányban haladt. A tervezett D-i zsili-pig tartó szakasz átvizsgált teljes hosszában (300 m) csupán az első 25 m-es sávban jelentkezett régészeti objektum. Közülük a legérdekesebb a templom kerítésének tövében 6 m hosszban feltárt, többszörösen osztott, É és D felől padkákkal zárt objektum, amelynek funkciója egyelőre ismeretlen. Kevert, humuszos, bolygatatlan betöltése Árpád-kori és késő középkori kerámiát tartalmazott. Semmilyen felmenő szerkezetre, építményre utaló jelenség sem került elő, az objektum alja rendkívül egyenetlen, lejtős. Elképzelhető, hogy egy árokrendszer részletét, akár a középkori cinterem kerítésének nyomait találtuk meg, esetleg a temetkezésekhez kapcsolódó korábbi jelenségről van szó.

A templom körüli temetőnek, temetkezéseknek a kutatóárok szélességében nem volt nyoma, szórványosan, igen kis mennyiségben, bolygatott környezetben kerültek elő embercsontok a humuszosítás során. A K-i metszetalban viszont előkerült egy koponya, a Ny-i falban pedig egy koponyán kívül több emberi vázrész is megfigyeltünk. Ezek a templom körüli temető létét igazolják. A metszetben határozottan elkülöníthető vastag, kevert, humuszos réteg azonosítható a középkori temetőföldként.

További 2 gödör került elő ettől a szakasztól D-re, betöltésükben kevés középkori kerámia volt.

A kivitelezés változtatásai miatt szeptember 20–21-én régészeti megfigyelést és ehhez kapcsolódó feltárást végeztünk a korábban nyitott árokkal Ny-ról szomszédos területen. A körmös kanállal dolgozó munkagép sajnos több temetkezést is megbolygatott. A korábban a Ny-i falban észlelt koponyához (4. obj.) tartozó vázat medencéjétől lefelé tudtuk *in situ* helyzetben feltárni. Itt ritka leletre bukkantunk, egy valószínűleg